

Suostutteleva puhe, puhutteleva suostuttelu

»Sanan» valta

PÄIVIKKI SUOJANEN

ABSTRACT

Persuasive Speech,
Effective Persua-
sion, and the
Power of Words

The article deals with religious and political speech from the persuasive communication and behavioral point of view. The empirical material of participant observation has been gathered by the author from the prayer meetings of Finnish revival movements and political election meetings held in the 1970's and 80's. The author discusses three realities of persuasive discourse, the reality of the objective world, of the symbolic world, and of the perceptual world. Finnish persuasive discourse is a ritual discourse, which, when performed with the ritual intonation in the proper context, will produce the »right» interpretation. Formal Finnish persuasion discourse displays two inner constructions, the traditional prestige construction and another which can be called the manipulation construction. The article also discusses the limits, reasons, and influences in the varying Finnish persuasive communication modes. Especially from the synchronic variation point of view, the main varying universal features are: the symmetry of speech, its rhythm and intonation, terminal features, redundance, oppositions and contrasts, and finally its symbolization.

»Vähäppä pubheen hyvyvvestä, kunhan sitä vain piisaa» (Pelkosenniemi)

Sanojen valtameri sokeuttaa helposti niin lähettäjän kuin vastaanottajankin ja mahdollistaa viestintävallan väärinkäytökset, joista pelottavimpia lienee sanojensa kontrollointikyvyn puute. Yksi ihminen saattaa pilata esimerkiksi tärkeän poliittisen tai uskonnollisen päätöksen tai antaa harhaanjohtavan yleiskuvan käyttämällä sanoja taitamattomasti, tilanteeseen sopimattomasti tai tietoisesti »väärin». Tuntuu paradoksaaliselta, että juuri alueilla, joilla sanankäytön täsmällisyys ja ilmausten tarkkuus voisi jopa taata vähemmän sotia ja enemmän rauhaa ihmisyhteisöissä, täsmällisyys onkin toissijainen

piirre, ja vallan käyttö määräytyy sen mukaan, mikä kulloinkin nähdään huomion keskipisteeksi.

Tämän artikkelin tarkoituksena on ottaa esille joitakin keskeisiksi nousseita ajatuksia poliittisesta ja uskonnollisesta puheesta, ns. persuaatiivisesta viestinnästä ja käyttäytymisestä, sen autenttisen tilanneaineiston pohjalta, joka minulle on osallistuvan havainnoinnin avulla kertynyt ensin spontaania kansansaarnaa käsittelevän väitöskirjatyöni parissa Lounais-Suomessa (Suojanen 1978) vuosina 1968—76¹, sitten suomalaista kansanveisuuta käsittelevän empiirisen tutkimustyön myötä Länsi-Suomen lisäksi Pohjanmaalla, Pohjois-Suomessa, Savossa ja Etelä-Suomessa (Suojanen 1984) vuosina 1976—82²

sekä viimeksi aloitettuani Suomen Akatemian tutkijana hankkeen »Poliittisesta ja uskonnollisesta suostuttelusta ja kerronnasta Suomessa»³. Nauha-aineistot on litteroitu teksteiksi; yhdestä kymmenen saarnan kokonaisuudesta olen tehnyt atk:lla kontekstisanakirjan.⁴ Poliitikkojen persoonallisuudentutkimuksia ei ole vielä suoritettu; sen sijaan viidelle saarnaajalle on tehty 1970-luvulla kolme persoonallisuuden tutkimukseen liittyvää testiä: Rorschachin mustetahrastesti, Wechsler Adult Intelligence Scale (= WAIS) sekä Object Relations Technique (= ORT) -testit.⁵ Tämän artikkelin pohdiskelu on syntynyt seuroihin ja puolue- ym. poliittisiin tilaisuuksiin osallistumisen myötä, autenttisia tilanneäänitteitä jälkeenpäin kuunnellessa, videoaineistoja katsellessa ja ennen kaikkea tutkijan sisäisten tilannekokemusten kautta. Silloin tutkija on työväline, kuten nauhurinsa, tutkimusobjekti subjektin sijaan, niin että hän yrittää asettaa työpöydälleen havainnointipöytäkirjojen, nauhojen, kuvien ja pohjapiirrosten lisäksi myös itsensä, omat kokemuksensa ja elämyksensä. Hän yrittää nähdä käytettävissä olevin keinoin vanhan ja/tai nykyperinteen *näköisten* uskonnollisten ja poliittisten puheiden taakse, yli ja ohi. Hänellä on useimmiten enemmän kysymyksiä kuin vastauksia. Hän on aineistonsa tulkki, mikä on samalla työn suurin heikkous ja voima. Hänen pohdiskeluaan rajaavat synnyinyhteisö ja -tausta, tutkimuskohde sekä oman tieteenalan yhteisö. Tämän kirjoittajan tieteenyhteisö liittyy uskontotieteeseen ja kulttuuriantropologiaan.

Koko tutkimushankkeen lähtöideana oli se empiirinen havainto, että uskonnollinen ja poliittinen rekisteri saattavat mennä sekaisin, ellei sanoista syystä tai toisesta saa selvää, niin että poliittista puhetta voi luulla uskonnolliseksi ja päinvastoin. Olisiko suostuttelulla olemassa ehkä jokin yhteinen intonaatio? David Crystal sai v. 1976 tehdyssä empiirisessä tutkimuksessaan aika hämmästyttävän tuloksen. Sen mukaan saarna, unisonorukous, raamatunluenta ja yksilöllinen liturginen rukous erottuivat lajeikseen (*modaliteetti* Crystalin käsitteistössä) vain prosodisten ja paralingvististen seikkojen perusteella, kuten esitysnopeuden, rytmin, tauotuksen ja ilmeiden perusteella. (Crystal 1976, 17–25.) Millä tasolla uskonnollinen ja poliittinen

rekisteri eriytyisivät lajeikseen? Vaikkakaan yleispätevää suomalaisen suostuttelun intonaatiomallia tuskin kannattaisi etsiäkään, tilanteisia intonaatiomalleja olisi aika ryhtyä vertailemaan. Miten pappipoliitikon uskonnolliset ja poliittiset rekisterit eroavat toisistaan? Onko Suomen Kristillisen Liiton poliitikkojen persuasiivinen rekisteri uskonnollista vai poliittista? Ja mitä yhteistä poliittisella ja uskonnollisella vaikuttamisella ylipäänsä on? Moni saattaa moisen niputtamisen kokea jopa loukkaavaksi.

Persuasiivista viestintää, uskonnollista ja poliittista kielenkäyttöä, voinee tuskin pohdiskella ilman kielen vallan näkökulmaa. Minkä kielen armoilla ajattelemme 1980-luvulla? Orwellilaisittain voisimme pohtia, missä määrin meitä hallitsee uuskieli, ns. uussuomi, jonka »tarkoituksena ei ole tarjota ainoastaan käytettäväksi puolueen/yhteisön uskollisten kannattajien maailmankatsomusta ja sielullisia tapoja vastaavat ilmentimet, vaan myös tehdä kaikki niistä poikkeavat ajatukset mahdottomiksi» (Orwell 1948, 327–328). Kun poliittinen, uskonnollinen ja taloudellinen vallankäyttö on johtanut tietoyhteiskunnan syntymiseen, se on samalla rakentanut *arvoinvalidiyhteiskunnan* (Bergström 1983, 26), jonka perusarvoja ovat voima ja tieto; yhteiskunnan, jolla ei ole enää kykyä hallita sanojen valtamerta, tietojen tulvaa eikä omaa käyttäytymistään, koska tietokoulumme ovat kasvattaneet arvokapasiteettiaan vajaa-aivoisia ihmisyksilöitä; kasvatusta ei ulotu enää arvo- ja valintatasolle, vaan käyttäytymisen pintatasolle, mikä tuottaa sukupolvia, jotka käyttävät sanoja ja tietoa epäinhimillisesti ja tuottavat tekniikkaa arvostelukyvottomasti. Nämä ovat ohjailukielen ja vallankäytön koko ihmiskuntaa koskevat kaukovaikutukset: ihminen ei ohjaile kieltä ja tietoa, vaan kieli, tieto ja voima ohjailevat ihmistä.

Vaikka kieli onkin monipuolinen viestintäväline, olisi silti harhaanjohtavaa luulla poliittisen ja uskonnollisen vallankäytön perustuvan yksinomaan sanalliseen toimintaan. Vähintään yhtä tärkeitä vaikuttamisen kanavia ovat sanaton ja musiikillinen viestintä.⁶

Kasvokkaisissa viestintätilanteissa, joissa valitsevat puhujan ja kuulijoiden aikaan ja paikkaan sidoksiset vuorovaikutussuhteet, sekä sanalliset että sanattomat ärsykkeet muokkaavat

kulloisenkin poliittisen ja uskonnollisen ympäristön. Siksi niiden rinnakkainen tutkimus on välttämätöntä. Ympäristön lisäksi tiedämme edelleen liian vähän siitä, miten luodaan vaikuttava poliittinen tai uskonnollinen näyttämö. Tätä voidaan tutkia vain yksittäisten poliitikkojen ja saarnamiesten käyttäytymisen kautta. Tutkimusaineistona ovat tällöin aitojen puhetilanteiden ja sanallisen käyttäytymisen ohella kasvojen ilmeet, liikkeet, eleet, tilan käyttö, äänen korkeus, voimakkuus, intonaatio, puheen jaksottelu ja huippukohdat jne. Sanattoman viestinnän tutkimuksella voidaan selvittää kovin vähän tutkittua aluetta: vihan, inhon, pelon, ilon kulttuurisia rekisterejä vallankäytön alueella. Sekä sanallisten suullisten ja sanattomien että kirjallisten aineistojen tutkimus lisää tietoaamme poliittisesta ja uskonnollisesta todellisuudesta: ihmisen kyvystä manipuloida, olla manipuloitavana, muuttaa ihmisten käsityksiä, suunnata nykyistä toimintaa ja vahvistaa jo syntyneitä tunteita. Mutta sanallisten ja sanattomien kielen strategioiden lisäksi on tutkittava poliittista ja uskonnollista transaktiota. Koska politiikan ja uskonnon kielen valta on olemassa vain niin kauan kuin on olemassa kohde, johon valtaa käytetään, on *vuorovaikutuksen* tutkimus sanallisen ja sanattoman vallankäytön tutkimuksen avain: meidän on saatava selville, *mitä kukakin sanoi koska kenelle ja millä tuloksella*, mutta myös *se, mitä jätettiin sanomatta*.

Tuskin lainkaan on tutkittu sitä, millä tavoin sanallinen ja sanaton vallankäyttö voivat olla keskenäisessä ristiriidassa. Suostuttelijan ilmeet, puku, kampausta ja rekvisiittia kertovatkin aivan muuta kuin hänen sanansa. Poliittisen ja uskonnollisen kertojan on samanaikaisesti otettava esiintymisessään huomioon niin monia seikkoja, että niiden tasasuhtainen tilanpainotus harvoin onnistuu: pitäisi olla poliittista sanottavaa/jumalansanaa, puolueen/yhteisön kirjallista ja suullista perinnettä sopivasti, omaa persoonallistakin sanottavaa ja ottaa samalla huomioon, missä puhuu, keille puhuu ja minäkalaisessa yhteiskunnallis-uskonnollisessa tilanteessa puhuu. Tämäkään ei vielä riitä, sillä väärän kielimuodon, »väärien» sanojen tahaton tai tahallinen valitseminen ja persoonallisen tilanlatauksen puuttuminen saattavat pilata rooli-suorituksen.

Diskurssianalyysin näkökulmasta seurassa esitetty vitsi, kummitusjuttu (uskomustarina) tai kirjoitettu romaani ovat periaatteessa samanlaisia genrejä kuin poliittinen puhe, saarna, TV-uutinen tai sanomalehden pääkirjoitus: ne ovat kaikki kulttuurin vakiintuneita puhunnan tai kirjoittamisen muotoja, joista jokaisella on omat arvonsa, norminsa, sääntönsä ja konventionensa (Leino 1983, 11). Ne palvelevat joitakin viestintätarpeita, ne elävät ja muuttuvat yhteisön kulttuuristen, sosiaalisten ja teknologisten rakennemuutosten mukana. Mutta ne tunnustetaan aina joistakin piirteistä lajeikseen. Mitä kuvia tai tietorakenteita ihmisen muistissa sitten näistä kertomuslajeista on ja millä tasolla? Mitä jäsenyneitä tapahtumainkuvauksia spesifeistä ja usein samankaltaisina toistuvista poliittisista ja uskonnollisista suostuttelutilanteista ihmisillä on muistissaan? Näitä Schank ja Abelson kutsuvat makrotason rakenteiksi eli *SCRIPTEIKSI*. Samankaltaisina toistuviin tilanteisiin liittyy aina joukko *ominaisuuksia*, jotka kuvaavat tilanteen tapahtumaympäristöä ja nimeävät tilanteessa käytettäviä esineitä. Tilanteisiin osallistuvat henkilöt toimivat tietyissä *rooleissa*, jotka säätelevät heidän käyttäytymistään. Jokaisella scriptillä on myös omat *toteutumisen ehtonsa* ja *lopputuloksensa*. Scriptit sisältävät myös tarkan kuvauksen siitä, miten *tapahtumat* etenevät ajallisesti. Scriptien tapahtumasekvensseihin liittyvät myös tarkat tiedot eri *toimintavaihtoehdoista*, joita eri rooleissa olevilla henkilöillä on. (Schank 1980, 243–284. Schank & Abelson 1977.)

Tilannekäyttäytymisen kannalta voidaan puhua kahdenlaisesta tiedosta, jota ihmiset käyttävät hyväkseen ymmärtämisprosessissa: yleinen tieto ja erityinen tieto. Yleinen tieto auttaa ymmärtämään ja tulkitsemaan toisen ihmisen toimintoja yksinkertaisesti siitä syystä, että tuo toinen on samanlainen inhimillinen olento tarpeineen ja hän elää maailmassa, jossa on tietyt peruskeinot saada nuo tarpeet tyydytetyiksi. Jos puhuja pyytää lasin vettä kesken puheensa, kukaan tuskin ryhtyy kysymään, mihin hän sitä tarvitsee. Se on kaikkien tuntema merkki. Vielä silloinkaan kun puhuja käyttää vesilasiasia yhteisöllisesti poikkeavalla tavalla — esim. heittäen jonkun kasvoille tai lattialle — ei ole vaikeaa tulkita hänen toimintaansa. Yleinen tietom-

me ihmisistä ja maailmasta, jossa he elävät, mahdollistaa nähtyjen tapahtumien tulkinnan.

Erytystä tietoa käytetään tulkitsemaan tapahtumia, joita on nähty ja koettu monta kertaa aikaisemminkin. Tilannetietous vapahtaa meidät kummeksumasta kaikkea ympärillämme tapahtuvaa. Meidän ei tarvitse kysyä, miksi lipu pitää näyttää teatterissa, elokuvissa tai bussissa. Tiedämme kysymättä, että siellä on lipun tarkastaja ja rahastaja; että kirkossa on kolehdinkantaja, jonka haaviin annetaan rahaa ottamisen sijasta; että luterilaisessa kirkossa on penkit, joissa istutaan, silloin kun ei rituaalisesti nousta seisomaan — ja pappi, joka saa olla rituaalin aikana alttariksi kutsutussa aitauksessa ja korkealle ilmaan pystytetyssä telineessä, jota sanotaan saarnatuoliksi. Tiedämme kuitenkin, että se on poikkeuksellinen »tuoli», sillä siinä seisotaan, ja siinä on korkeat kaiteet, kirjanpidin, ryhmäsymboli risti, monesti katos ja valot.

Roger Schank ja Robert Abelson kutsuvat näiden yleisten ja erityisten tietovarastojen manifestaatioita *scripteiksi*. Mitä sitten ovat tilanteiset scriptit? Mitä jokainen suomalainen tietää jo ennalta mennessään *hartaushetkeksi* tai *vaalitilaisuudeksi* nimitettyyn tilaisuuteen tai vaikkapa vain lukiessaan nämä sanat lehdestä? Tilanteinen scripti rajaa spesifisen tilaisuuden, jossa nähdään useita normatiivisia roolisuorituksia ja draamaan osallistujilla on jonkinlainen yhteinen viitetietous siitä, mitä tulee tapahtumaan ja mitä tilanteen sisältö koskee. Koululainen tekee mitä opettaja odottaa ja päivävastoin; tarjoilija tekee mitä asiakas odottaa ja päivävastoin; vaaliedokas tekee mitä kuulijat odottavat (ainakin puheessaan) ja päivävastoin; saarnamies tekee mitä seurakunta odottaa ja päivävastoin. Tässä symbioosissa vallitsee melkoinen yhteisöllinen ekonomia, koska molemmat osapuolet tuntevat scriptin; koska kumpaisenkaan ei tarvitse ponnistella miettimään, mitä toisen toimet oikein tarkoittavat ja kuinka vastata toisen ärsykkeeseen. Tällainen roolinäytelmä on luonteomainen institutionaalituneille julkisille tilanteille, joilla on tarkoituksellinen päämäärä (esim. asiakkaan syöttäminen, ravintolan rahanhankinta; uskonnollinen/poliittinen herätys, uskonnollisen/poliittisen vallan julki-pano ja rituaalinen esittely).

Olettakaamme, että joku suomalainen kun-

nallisvaaliedokas haluaa suunnata vuorovai-
kutuksen tilanteisesta scriptistä poikkeaviin uomiin. Poikkeamat voivat koskea vaikkapa prokseemisia järjestelyjä, rekvisiittaa ja puhe-käyttäytymistä: ihmiset makaavat tiheästi patjoilla, penkeillä ja tuoleilla istumisen sijaan; he pitävät toisistaan kiinni etäällä istumisen asemesta (tila- ja kosketusnormista poikkeaminen); puhuja istuu yleisön seassa patjalla ruskeassa kaavussa, kuulijakunnan edestä mikrofooniin puhumisen ja tummaan pukuun ja solmi-oon pukeutumisen sijaan hän suuntaa vaikuttamisen puhumisen asemesta hiljaisuuteen ja sisäiseen kuunteluun. Persoonallisen scriptin ei tarvitse olla näinkään poikkeava kulttuurisesti tullakseen »leimatuksi». Mitä korkeampi ja näkyvämpi status yksilöllä on, sitä enemmän se *saattaa* kestää poikkeavaa roolikäyttäytymistä, ilman että sosiaalinen kontrolli pysähdyttää toiminnan. Miten kuulijakunta ja suomalaiset mahtaisivat reagoida, jos Suomen tasavallan pääministeri toteuttaisi jossakin edellä kuvatunlaisen persoonallisen scriptin »normaalin» tilanteisen scriptin sijasta? Paranoidisen persoonallisuuden piirteitä omaava saarnamies saattaa olla yhteisönsä hyväksymä puhuja vuosikymmenet, koska hänen osoitteleva saarnatyylinsä täyttää uskonnollisen yhteisön ideaalityyppisen kuvan »oikeasta» saarnamiehestä. Luova, kielellisesti lahjakas, uskonnollista kirjallisuutta lukenut, mutta persoonallista uskonnollista orientaatiota omaamaton henkilö saattaa toimia yhteisönsä rakastettuna saarnaajana, koska hän kykenee tuottamaan yhteisönsä hyväksymän perinteen *näköisiä* ja *kuuloisia* saarnoja. Hän ei aina saavuta yhteisönsä täydellistä suosiota, sillä kaikki eivät voi hyväksyä tilanteisesta scriptistä poikkeamista persoonalliseen suuntaan siinä määrin kuin saarnaajamme tekee. Mutta persoonalliset scriptit voivat poiketa tilanteisesta niinkin vähän, että kuulija ei edes ole siitä tietoinen. Poliittisten ja uskonnollisten tilaisuuksien persoonallisiin scripteihin olisi erityisesti paneuduttava, koska niiden kautta voidaan päästä lähemmäksi myös yksilöllisen vaikuttamisen mekanismeja.

Poliittinen ja uskonnollinen valta

Uskonnollisen ja poliittisen vaikuttamisen ja

vallan yhteiset piirteet näyttävät ideaalityyppinä seuraavanlaisilta:

- (1) Molemmissa esineet ovat symbolisia: valta pannaan julki sanallisella, sanattomalla ja musiikillisella viestinnällä.
- (2) Molemmissa on rituaalinen järjestelmä, jota leimaa toiminnan säännönmukaisuus, toistuvuus, yhteisöllisyys, symbolisuus.
- (3) Molemmissa esiintyy erikoistumista (erikoistuminen tiettyihin asia-, aiheisältöihin).
- (4) Kummassakin esiintyy tietty ryhmä, joka pystyy käsittelemään keskeistä sanottavaa; puoluejohtajat, papit, saarnaajat.
- (5) Kummankin päämäärät ovat yleisluonteisia: keskeisenä päämääränä on yhteisön hyvinvointi, terveys ja ihmisten onni.
- (6) Kummallekin on tyypillistä »lauma-paimen» tai »johtaja-seuraaja» -järjestelmä.
- (7) Kummankin päämäärät ovat ryhmää ja yhteisöä koskevia.
- (8) Kumpainkin harrastaa sekä passiivista piilovaikuttamista että aktiivista manipulaatiota ajan, paikan ja tilanteen mukaan.
- (9) Kumpaisellakin on tukenaan kirjallinen kaanon (puolueohjelma, pyhä kirja).
- (10) Kumpaisenkin suostuttelukielessä ilmenee perinteinen arvovaltarakenne, joka ilmaisee, miten valtaa hankitaan, käytetään ja säilytetään; vallan käyttövoimana toimii erityisesti ihannoitu menneisyys, paha nykyaika ja onnellinen tulevaisuus erityisten *ydinsanojen* avulla, jotka saattavat eri aikoina vaihdella.
- (11) Kumpaisessakin kerrontaa ohjaa periaate toiminnan tarkoituksenmukaisuudesta ja sanoman lähettäjän luotettavuudesta.

Uskonnollisen ja poliittisen vaikuttamisen ja vallan vastakohtaiset piirteet ovat ideaalityyppinä seuraavat:

- (1) Poliitiikan päämäärät kohdistuvat tämänpuoleiseen maailmaan, uskonnon tuonpuoleiseen.
- (2) Poliitiikan päämäärät ovat myös erikoistuneita (esim. maidon kaksihintajärjestelmän luominen, abortin poistaminen) yleisluonteisen ohella, uskonnon yleisluonteisia.

Yhteisiä piirteitä on siis huomattavasti enemmän kuin erottavia. Siksi on tarpeen kysyä, mihin todellisuuteen nämä sektorit kajoavat.

Tilanne ja todellisuus

Suomalaisessa uskonnollisessa ja poliittisessa puhetilanteessa on useimmiten läsnä kolme todellisuutta, joiden tunnistaminen saattaisi parantaa yhä rituaalisemmaksi ja lyhemmiksi muuttuneiden poliittisten ja uskonnollisten puheitemme ymmärtämistä. Ensiksi tilanteessa on läsnä *objektiivisen maailman todellisuus*, esim. tietty etnohistoriallinen ja yhteiskunnallinen todellisuus. Toiseksi symbolisen maailman *verbaalinen todellisuus*, joka tuskin koskaan yhtenee objektiivisen maailman todellisuuden kanssa, sillä poliittinen ja uskonnollinen kieli parhaimmillaan on epätasallista, monimerkityksistä, empaattista, mutta vastakkain asettelevaa, suggestiivisesti tehoisaa, olipa lausuma tosi tai epätosi, ja vihdoinkin turvallista ja muuttumatonta, kuten ulkopoliittinen liturgia. Kolmanneksi tilanteessa on läsnä vielä *havaintomaailman todellisuus*: se miten yksittäinen kuulija ymmärtää asioita, mieltää todellisuutta, aistii ympäristöä tai on aistimatta (Graber 1976, 8—11). Yksilöllisen havaintomaailman todellisuudessa voi olla sirpale objektiivisen maailman todellisuudesta, toinen verbaalisesta todellisuudesta, mutta nämä todellisuudet tuskin koskaan yhtenevät.

Poliittisen ja uskonnollisen vallankäytön alue kasvokkaisessa tilanteessa on näin ollen se *sanallisen ja sanattoman todellisuuden alue*, jonka puhuja esiintymisellään tilanteessa luo. On painavasti esitetty, että poliitikkojen sanoja ja saarnamiesten puheita ei kannata ottaa »täydestä», koska ne pyrkivät kätkemään objektiivisen maailman todellisuuden tai havainnot mieluummin kuin tuomaan niitä esille (esim. Samarin 1976, 3—13; Bloch 1975, 1—28; Graber mt. 11). Vaikka väitteellä on vankka perusta, sitä ei pidä silti ylikorostaa. Itse asiassa monet poliittiset ja uskonnolliset sanalliset kuvitelmat ovat esittämänsä todellisuuden ja puhujiensa havaintojen läheisiä vastineita. Pool toteaa kirjassaan *Symbols of Democracy*: »Se mitä ihmiset sanovat tekevänsä, on läheisessä sopusoinnussa sen kanssa, mitä he *tulevat* tekemään.» (s. iV). On kiistelty siitä, paljonko poliittinen ja uskonnollinen puhe sietää puolitotuuksia ja valheita. Lienee niin, että puolitotuuksia ja suoranaisia valheita kerrotaan paljon useammin kuin puri-

taanit uskovatkaan, mutta kuitenkin harvemmin kuin useat kyynikot väittävät. Syyt ovat yksinkertaiset: on vaikeaa valehdella menestyksekkäästi avoimessa kilpailuyhteiskunnassa, ja valehtelu aiheuttaa silloin useammin harmia kuin hyötyä tai etua. Puolitotuuksista kiinni jäänyt poliitikko tai saarnamies huomaa pian menettävänsä kannatusta, viehätysvoimaansa ja uskottavuuttaan. Moralisisessa yhteisössä hän menettää kaiken lisäksi itsekunnioituksensa. Erityisesti paimen -lauma -asetelmaa (eikä niinkään asiantuntija-tietämätön -asetelmaa) suosivissa yleisötilaisuuksissa poliittinen ja uskonnollinen viestintä on muuttunut *rituaaliseksi* totuudellisuuden ja ilmauksen tarkkuuden kustannuksella. Tuolloin tärkeää ei ole tiedon taso, vaan viestintä on lähinnä *faattista* siinä, että pyritään ensisijassa välittämään mielialoja ja tarjoilemaan sosiaalista/uskonnollista päämäärää kuin jakamaan tietoa. Tällaista rituaalista kieltä on kutsuttu myös *nonkognitiiviseksi* (ei-tiedolliseksi) (Gregor 1971, 316).

Politiikan ja uskonnon *rituaaliseen verbalismiin* (Hertzler 1965, 28) sitoutuminen merkitsee tiettyyn kieleen, ajattelumalleihin ja niiden vaikutuksiin sitoutumista. Poliitikkoa tai saarnamiestä, joka muuttaa sanottavaansa tai lausumiaan, saatetaan syyttää intellektuaalisesta lyhytjänteisyydestä, kyvyttömyydestä pysyä sanojensa takana, vaarallisesta epäluotettavuudesta, edun tavoittelusta tms. Sekä politiikan että uskonnon kielelliseen todellisuuteen vaikuttaa sitä paitsi *aikaviive*: poliittinen ja uskonnollinen ajattelu ja kieli edustaa yleensä aina jotakin muuta kuin nykyhetkeä, mennyttä aikaa, jo historiassa olevaa tilannetta: uudistukset eivät tällä alalla ole nopeita. Erityisesti uskonnon kielen alalla tuo aikaviive voi olla satoja, tuhansiakin vuosia. Paine tuottaa nopeita, mutta loogisesti ja menneisyydessä puhutun kanssa johdonmukaisia selityksiä erilaisille tapahtumille pakottaa varsinkin poliittiset johtajamme suunnittelemaan kulloisetkin todellisuuskartat kohtuuttoman nopeasti. Se tekee kielellisten sitoumusten vaikutukset erityisen vaaralliseksi. (Bauer 1961, 223—229.)

Politiikan ja uskonnon sanallinen todellisuus on vallankäytön tarkastelun keskeisin lähtökohta. Kutsun erilaisia poliittisia ja uskonnollisia sidoksia tässä *todellisuusputkiksi*. Tarkoiton

sitä, että poliittiset ja uskonnolliset sidokset luovat aivan erityiset havainnot todellisuudesta siten, että uusi asia ja tapahtuma sidotaan ennestään tuttuun syyhyyn, tuttuun käsitteeseen tai tuttuun analogiaan (näin tehtiin silloinkin kun -tyyppi). Uusien asioiden tutut selitykset antavat uusia havaintomaailman todellisuuksia niille kuulijoille, jotka hyväksyvät tarjotut selitykset. Havaintotodellisuutemme ovat taipuvaisia muodostamaan monisärmiöitä, joiden kautta suodatamme ja muovaamme uuden tiedon. Niinpä ristiriitainen tieto suljetaan pois tai jätetään ottamatta huomioon, kun taas ajattelumme kanssa yhteen soveltuva tieto omaksutaan ja suodatetaan johdonmukaiseksi aiempien ajatusten kanssa ja asetetaan vihdoin tukemaan kokonaishavaintorakennettamme (Festinger 1957). Tällä tavoin rakentuu vähitellen vankka käsitteellinen rakenne, jota on äärimmäisen vaikeaa muuttaa. Voidaan puhua erilaisista todellisuusputkista — käsitteellisistä pakkopaidoista, jotka aitaavat yksilön ja ryhmien ajattelua ja estävät hyväksymästä ristiriitaisia havaintoja. Uusi ristiriitainen tieto suodatetaan vanhan, jo syntyneen ajattelumallin viitekehykseen: jos selitys löytyy vanhasta, idea hyväksytään tai otetaan jo olemassa olevan systeemin tueksi; jos taas uutta ei kykene mitenkään suhteuttamaan ennen opittuun, seuraa ristiriitatilanne, joka voi ääritapauksessa johtaa uskonnolliseen tai poliittiseen kriisiin; tästä kertovat uskonnolliset, poliittiset ja erilaiset muut ideologiset herätykset ja vastaherätykset. Lievempiä reagoitintapoja ovat eriaisteiset paot, torjunnat, vastahyökkäykset ja transferenssit: uuden muokkaaminen ja hyväksyminen toisessa asussa.

Kiinnostava nykypolitiikan piirre liittyy siihen seikkaan, jonka Matti Oksanen on dokumentoinut haastattelututkimuksessaan suomalaisista televisiovaaleista vuonna 1983 (Oksanen 1983). Kun ammattipoliitikon suhteet kansaan jäävät pakosta löyhiksi, kuva hänestä muodostuu julkisen sanan ja julkisen esiintymisen kautta. Niinpä ei voi olla sattumaa, että poliittiset ja puolueiden todellisuuskuvat, siis niiden luomat todellisuusputket, ovat tänä päivänä ennen kaikkea *henkilöputkia*. Sosiaalidemokraattinen todellisuusputki on Kalevi Sorsa; SKDL:n todellisuusputki on Kalevi Kivistö; SMP:n todellisuusputki Pekka Vennamo (tai isänsä); Keskus-

tapualueen todellisuusputki Paavo Väyrynen; Ruotsalaisen kansanpuolueen Pär Stenbäck; Kansallisen Kokoomuksen Ilkka Suominen; Suomen Kristillisen liiton Esko Almgren (tai Olavi Ronkainen); Suomen Kansalaisvallan liiton Kaarlo Pitsinki ja Perustuslaillisen oikeistopuolueen todellisuusputki Georg C. Ehrnrooth. Samoin on uskonnollisten yhteisöjen laita: heluntai liikkeen todellisuusputki oli pitkään Niilo Yli-Vainio, Suomen evankelisluterilaisen kirkon normatiivinen todellisuusputki on John Vikström, muita todellisuusputkia ovat luoneet esim. Heikki Räisänen, Anssi Simojoki, Veli Toukomies jne. Puolueiden, yhteisöjen, liittojen ja yhtymien todellisuusputket ovat 1980-luvulla henkilöputkia ja tunkeutuvat olohuoneisiimme, toimivat meille vertailu-, viite-, samastumis- ja selventämismalleina ja joihin suhtautuminen ja mielipiteen muovautuminen toimii pääasiassa *tunteen* tasolla. Todellisuusputket voivat olla normatiivisia tai epänormatiivisia, samanlaisuus- tai erilaisuusputkia, positiivisia tai negatiivisia, ristiriitaisia tai hyväksytyjä arvioivan kuulijan, ajan ja paikan mukaan. Vallankäytön strategiat rakentuvat kulloisistakin tärkeistä todellisuusputkista.

Uskonnollisen ja poliittisen suostuttelun kannalta on erityisen tärkeitä huomauttaa, että se, mitä henkilöputkesta tulee eli *mitä ihminen sanoo*, ei suinkaan ole pääasia, vaan se, *mitä hän on, mitä todellisuusputkea hän edustaa ja miten hän sanoo*. Tällöin ratkaisevaa on ensiksi tämän ihmisen läsnäolo, toiseksi hänen esiintymistapansa, sanaton »kielensä»: ilmeet, eleet, liikkeet, katsekäyttäytyminen, pukeutuminen, kosmetiikka ja naamiointi sekä rekvisiitta luovat poliittisen ja uskonnollisen todellisuusputken henkilöitymän. Poliittisista ja uskonnollisista henkilöistä, kuten julkisuuden henkilöistä yleensä, tulee tunnetien kautta ihmissuhteiden korvikkeita, jotka ovat turvallisia. He eivät tuota tuskallisia pettymyksiä, kuten naapurit tai ystävät, joilta voi pelätä mitä yllätyksiä hyvänsä. Julkisuuden henkilöt ovat meidän uusi joustava tuttavapiirimme, jonka sitä paitsi voi muokata kuvitelmissaan aivan sellaiseksi kuin haluaa. He eivät siitä suutu eivätkä ilahdu. Käytännössähän me jopa keskustelemme tv-ruudun kanssa, väittelemme ja esitämme mielipiteitämme. Kasvokkaisuudessa olemme mieluummin hiljaa,

purnaamme mielessämme ja kirjoitamme yleisönosastoon.

Suostuttelukielen perusrakenteista

Tarkastelkaamme nyt vallankäytön tapaa politiikan ja uskonnon verbaalisissa todellisuusputkissa. Suomalaisessa muodollisessa suostuttelukielessä näkyy karkeasti ottaen kaksi sisärakennetta: *perinteinen arvovaltarakenne*, joka ilmenee kolmella tasolla: saarnalla ja poliittisella puheella 1) hankitaan valtaa, 2) käytetään valtaa ja 3) säilytetään valtaa. Ihannoitu menneisyys, paha nykyaika ja onnellinen tulevaisuus ovat usein tämän arvovallan käyteaineita. Arvovaltarakenne näkyy esim. itsenäisyyspäivän puheiden kehoituslopetuksissa, joiden peruskäytävän Matti Kuusi on hahmottanut näin:

Meidän jalon yhteisömme on perinteidensä ja tavoitteidensä nimessä, vaikealla tiellä menneisyydestä tulevaisuuteen, pysyttävä yhtenäisenä ja tietoisena pyrintöjensä eettisistä arvoista ja kauaskantoisuudesta (Kuusi 1979, 190).

Arvovaltarakenteeseen liittyy kiinteästi kirjallisen perinteen, pyhän kirjan tai puolueohjelman esillä pitäminen. Tokkopa mikään poliittinen tai uskonnollinen puhe olisi hyväksyttävä, ellei pyhiä esi-isiä, ohjeellisia auktoriteetteja siteerata oikeissa kohdin tai viitata lyhyesti: *niinkuin pyhä kirjakin sanoo, niinkuin ohjelmassammekin todetaan* -ilmaukset. Arvovaltarakenteen esilläpito näyttää olevan sanojan luotettavuuden, uskottavuuden ja sanoman tarkoituksenmukaisuuden tae.

Arvovaltarakenteen ilmeisimpiä osoittimia ovat kuitenkin poliittisen ja uskonnollisen puheen ns. arvovarauksiset sanat, jotka yleensä ovat abstraktisia, vaikeatajuisia ja joita usein käytetään suggestiivisesti. Arvovarauksisista sanoista voi tulla pavlovilaisia ärsykeitä, joita poliittiset ja uskonnolliset puhujat käyttävät houkuttelemaan esiin voimakkaita, välittömiä ja ennustettaviakin vaikutuksia. Emotionaalisesti sytytetty massan tai suuren kuulijakunnan tuki on yksi hämmästyttävimmistä ja kunnioitusta herättävimmistä politiikan ja uskonnon vallan keinoista; vaikutus, joka voidaan saada aikaan juuri keskeissymboleja ja arvovarauksisia käsitteitä käyttämällä. Arvovarauksisen kä-

sitten merkitys määräytyy kulloisenkin todellisuusputken, ajan, paikan ja tilanteen mukaan. Ilmaisun valintaa ei niinkään ohjaa sen »asiiasältö», vaan sen suggestiivinen, maaginen, emotioniin ja käyttäytymiseen vaikuttava teho. Sellaiset sanat kuin *maailma, laki, usko, työ, kärsiä, sanoma, aika, elämä, rauha, turva, tulevaisuus, taantumuksellisuus, vallankumouksellisuus, demokratia, kansanvalta, hyvinvointiyhteiskunta, kulutusyhteiskunta, sota, vapaus, riisto, sorto, orjuus, totuus, oikeus, hyvyys, päämäärä, me, rosvo, rötösherra* jne. merkitsevät eri asioita vasemmiston kuin oikeiston suussa, naisten kuin miesten suussa, papin kuin maallikon suussa, puhumattakaan niiden merkityseroista eri aikoina, paikoissa ja yhteiskunnissa. Niinpä esim. sana *kunnia* on nykyisestä poliittisesta puheesta miltei kadonnut.⁷ Sanalla *demokratia* oli antiikin Kreikassa kaikkea muuta kuin myönteinen merkitys: sehän merkitsi 'epäsuotavaa roskavaen valtaa'. Nykyisin sanalla on monia merkityksiä myönteisistä vihjailuihin kielteisiin. Myös viimeaikaisilla negatiivisävyisillä käsitteillä *rosvo, rötösherra* on epämääräinen, emotiivinen ja vihjaileva merkitys. Siksi kukaan ei voi nostaa esim. oikeusjuttua herjauksesta. Ei pidä unohtaa sitä politiikan ja uskonnon kielen arvovaltarakenteen piirrettä, että *rosvon* ja *rötösherran* rinnalla, kielteisen ilmauksen rinnalla on aina oltava myönteinen vastapari, esim. tietävä, viisas *Suomen kansa*, jotta puhuja onnistuisi. Spontaanissa rukoilevaissaarnassa vastakohtapareina esiintyvät mm. kommunistilehti ja rukoilevaissaarnaaja, Jeesus ja syntinen nainen, leski ja väärä tuomari, isä ja tuhlaajapoika (Suojanen 1978, 244). Ollakseen hyväksytty suostuttelijan on osattava myönteisten ja kielteisten arvovaraussanojen vastakohtaisasettelun säännöt. Vastakohta-asettelulla pönkitetään arvovaltarakenteen lisäksi myös suostuttelevan kielen toista perusrakennetta, manipulaatiota, josta tuonnempana. Seuraavassa joukko esimerkkejä poliittisen ja uskonnollisen puheen arvovarausten sanojen käytöstä:

Sanoma: Päätän puheeni es em peen ideologian keskeiseen *sanomaan*: ilman vapaata talonpoikaa ei voi olla vapaata yhteiskuntaa eikä vapaata Suomea (TKU 80/82; SMP, UP).

- - - ja ovat tuoneet kristinuskon *sanomaa* meille (TKU 73/141; pappi, EurJ, H.V-R).

- - - sillä sitä vaatii Kristuksen *sanoma* (TKU 80/68; SKL, TM).

Usko:

Ylisärmikkäät kannanotot ja jyrkät puolueiden väliset rajat ja ristiriidat ovat kaiken kaikkiaan heikentäneet kansalaisten *uskoa* ja kiinnostusta politiikkaan (TKU 80/74b, Ruotsalainen Kansanpuolue, JH).

Uskoon tuleminenkin, hyvät ystävät, vaatii tietoa (TKU 80/65; Suomen Kristillinen Liitto, OR).

Työ:

Tarvitset turvallisutta, kaipaat varmuutta *työpaikasta, työtä* työttömyyden sijasta (TKU 80/74; SKDL, JT).

- - - ei kuitenkaan jättäytytty Kolmiyhteisen Jumalan *työn* alaiseksi - - - (TKU 73/231; pappi, EurJ, OA).

Kärsiä:

- - - Suomen kansan pieni enemmistö, joka ei ole saanut ääntään kuuluviin sen enempää oikeiston kuin vasemmistonkaan kautta, on joutunut *kärsimään* (TKU 80/71; SMP, PV).

- - - kun me *kärsimme* omassa Getsemanessa Jeesuksen kanssa (TKU 75/233; rukoilevaismaallikko, TV).

Aika:

On *aika* ottaa ohjat omiin käsiin (TKU 80/72; KOK, IK).

- - - elämme puhtaasti ja siveästi tässä nykyisessä maailman *ajassa* - - - (TKU 75/229; rukoilevainen, RV).

Kutsun suomalaisen muodollisen suostuttelu-kielen toista sisärakennetta *manipulaatorakenteeksi*. Poliittinen ja uskonnollinen puhe sisältää myös monia sellaisia viestejä, joiden merkitys ei tule esille, vaikka tuntisi sanojen sanakirjallisen merkityksen. Puheen sanat ovat tuttuja, mutta merkitys voi jäädä silti hämäräksi. Tällöin puhuja on käyttänyt sanoja välineellisesti. Sen lisäksi että sanoilla on sanakirjalliset merkityksensä, ne ovat myös välineellisiä symboleja saadessaan aikaan piilovaikutuksia, siis merkityksiä, joita ei suoraan voi lukea sanojen denotaatioista. Poliitiikan ja uskonnon manipulaatorakenteen ilmenee parhaiten tarkkailemalla viestien piilotarkoituksia. Jokaisella puheella on ilmitarkoituksensa lisäksi myös piilotarkoituksia, joilla on piilovaikutus: kuulija ei pysty analysoimaan, mihin puheessa todella pyrittiin, vaikkakin hän tunsi kaikki käytetyt sanat erik-

seen. Koska elävät palopuheet ovat poliittisella ja uskonnollisella alueella tätä nykyä vanhanakaisia ja koska suomalaisen puhekuulttuurin normit suosivat tätä nykyä ulkokohtaista asiallista esiintymistä, mikä saattaa ilmetä kirjoitusrytmisinä lauseina, tekoreippautena, ulkoluentana, mutta varsinkin käsien ilmeettömyytenä, sanallinen esiintyminen on tullut puheiden lukemattomien piilotarkoitusten avaimeksi.

Piilotarkoitusten ymmärtäminen vaatii ensi sijassa sen esiintymisympäristön (kontekstin) ymmärtämistä ja analyysia, jossa viesti lausutaan. Myös äänensävy, äänenkorkeus, puheen rytmi ja nopeus, sointi, jopa taivutusmuotojen käyttö saattavat kätkeä suuren joukon piilotarkoituksia, jotka toimivat toisinaan ehkä täysin irrallaan ja sanoista riippumattomasti. Siksi sanallista ja sanatonta käyttäytymistä olisi analysoitava myös mahdollisina ristiriitaisina viestintäjärjestelminä. Mitä esim. ns. saarnanuotti ja vaalipuhenuotti kertovat suhteessa puhujien sanoihin, ilmeisiin ja liikkeisiin? (Ks. esim. Lampinen 1983. Burke 1969, 49—90. Burke 1970, 1—42.)

Poliittisten ja uskonnollisten puheiden piilotarkoitusten tarkkailu pakottaa miettimään myös kuulijakuntaa. Peruskysymys on se, puhuko poliitikko tai saarnamies koskaan sille kuulijakunnalle, joka todella istuu hänen edessään (*empiirinen kuulijakunta*), vai puhuko hän ehkä *ideaalikuulijakunnalle*, ts. sille kuulijastolle, jolle hän uskoo, toivoo, kuvittelee tai haluaisi puhua. Nämäkin ovat eri asioita. Poliittikon ja saarnamiehen vastuu tulee esille ainakin siinä, että hänen olisi oltava tietoinen niistä konnotaatioista, joita tietyillä käsitteillä ja fraaseilla eri yhteyksissä ja eri kuulijakunnille on.

Manipulaatorakenteeseen suomalaisessa suostuttelupuheessa kuuluvat kaikki ne verbbaaliset toiminnot, käskyt, säännöt, ohjeet, kehotukset, joiden tarkoituksena on lietsoa tai yllyttää poliittista/uskonnollista toimintaa — riippumatta siitä, onko ne esitetty ilmiselvinä tai piilokäskyinä — ja jotka vaikuttavat poliittisen ja uskonnollisen sanoman omaksumisen onnistumiseen tai epäonnistumiseen. Suostuttelija yrittää tällöin ensiksikin siirtää sanallista todellisuusputkeaan kuulijansa ajatusputkeksi, toiseksi luoda uskonnollisesti ja poliittisesti tärkei-

tä mielialoja ja kolmanneksi kiihottaa poliittista ja uskonnollista toimintaa sanoilla ja sanatomasti. Sanojen käyttäminen suorana ärsykekehenä toimintaan on näistä laajalle levinnein ja perustavalaatuaisin sanojen käyttötapa varhaiskantaisissa kulttuureissa ja myös lapsilla. (Izutsu 1956, 52—56. Myös Malinowski 1962. Tambiah 1968, 175—208. Graber mt. 59—60.) Nykyisen pääministerimme ärsykekieli voi esiintyä esim. suorien käskyjen, kehotusten ja sääntöjen muodossa, jotka ohjailevat tai suorastaan määräävät eräitä ihmisiä toimimaan tietyllä tavalla tietyn päämäärän saavuttamiseksi. Mutta vallan kieli voi toimia myös epäsuorasti. Toisen puolueen tai ihmisryhmittymän sanallinen leimaaminen huonoksi, turmeltuneeksi, korruptoituneeksi tai väärin toimineeksi saattaa vaikuttaa epäsuoran käskyn tapaan nujertaa, alistaa, jopa tuhota toinen. Poliittisten ja uskonnollisten ryhmien keskinäinen nimitys liittyy suoraan manipulaatorakenteeseen ja vallan ilmiin:

Me sosiaalidemokraatit joudumme tänä päivänä yllyttämään porvareita: uskaltakaa olla porvareita eikä *feodaalijäänteitä!* Uskaltakaa demokratisoida! Luottakaa parlamenttiin ja enemmistödemokratiaan! Ottakaa demokratian riski! (Huom. jokaista sanaa painottaen.) Voiko vasemmistolta, vähemmistöltä, suurempaa periaatteellista jalomielisyyttä vaatia? (Sosiaalidemokraattisen puoluekokousjuhlan puhe, Lahti 10. 6. 1984, KS.) (Porvarien epäsuora ja suora puhuttelu.)

Toverit, ystävät! Täällä on päätetty tulevaisuudesta. Nyt käymme sitä tekemään. (Sosiaalidemokraattisen puoluekokousjuhlan puhe, Lahti 10. 6. 1984, KS.) (Sisäryhmän suora puhuttelu. Hortatiiviformula lopetusfraasina: näkökulman siirtäminen toiveikkaaseen tulevaisuuteen.)

Hyvät nuoret, älkää uskoko niihin *huurtuneisiin harmaapartoihin*, joiden varassa kunnallispolitiikkaa tänä päivänä maamme eri osissa liian paljon tehdään. (TKU 80/71, Kansallinen Kokoomus, IK).

Kaikkien muiden puolueiden kansanedustajat kokoomusta ja kristillistä liittoa myöten *nöyristelivät* Aallon edessä eduskunnassa. *Kommunistipampun* suosio on säilytettävä. (Muut puolueet = nöyristelijät; Aalto = kommunistipamppu: pejoratiiviseksi tarkoitettu ilmaus) (TKU 80/82, 6, SMP, VV).

Nimittely on monesti epäsuoraa. — Uskonnollisten yhteisöjen piiristä esimerkiksi heränneet ovat kutsuneet lestadiolaisia köllinimityksillä *lestatyöläinen, hengellinen suutari, villiuskoinen, hihhuli* ja lestadiolaiset puolestaan heränneitä nimillä *körttipilleri, körttipötkö, körttinen* (Räisänen 1974, 165). Ulkopuoliset ovat puolestaan nimittäneet lounaissuomalaisen herätysliikkeen jäseniä *partaukoiksi, heränneiksi, pietisteiksi, lahkolaisiksi*, myöhemmin *rukoilevaisiksi* (Suojanen 1978, 9). Epäsuora nimittely kuuluu myös uskonnollisen puheen piirteisiin.

Sisä- ja ulkoryhmä tuntuu poliittisissa ja uskonnollisissa puheissa tärkeältä merkitä näkyviin, kuten edellisen esimerkkiryhmän ensimmäisestä esimerkistä, pääministeri Kalevi Sorsan puoluekokouspuheen katkelmastakin, näkyy. Puhuttelu ja nimittely ei ole poliittisissa ja uskonnollisissa puheissa kuitenkaan tarkkaa eikä yksiselitteistä. Myöskään sisä- ja ulkoryhmän raja ei ole selvä, vaan puheissa versovat liikkeiden kulloisetkin ryhmäidentiteettikäsitteet. Näiden etnografinen kuvaus ja vertailu on — hämmästyttävää kyllä — edelleen tekevä.

Etnografisesti, esimerkiksi Suomen vanhimpana pidetyn herätysliikkeen, Länsi-Suomen rukoilevaisuuden, käsitystä itsestä suhteessa muihin, voidaan aidon tilanneaineiston valossa kuvata seuraavasti (Suojanen mt. 148—154):

- 1 *ulkoryhmä* = sisäryhmän ulkopuoliset: *jumalattomat, maailmanlapset, pakanat, luopuneet*
- 2 *marginaaliryhmä* = kuuloryhmä, harrastusjäsenet; asema problemaattinen: toisinaan sisäryhmäksi, toisinaan ulkoryhmäksi luettu: *siivosyntiset*
- 3 *sisäryhmä* = *me, rukoilevaiset, Jumalan lapset, armonosalliset, pelastetut*
 - A *ydinpiiri* = *hurskaasti heränneet* 'aidosti heränneet' ja osa ns. *lakiheränneistä* 'puoliheränneet': suoritusstatus suo ryhmäjäsenyyden
 - B *ulkopiiri* = suuri osa *lakiheränneistä*: suoritusstatus suo ryhmäjäsenyyden, mutta se ei jostakin syystä riitä vielä ydinpiiriin

Tälle ryhmäidentiteetille on ominaista se, että sisäryhmän ydin- ja ulkopiiri ja toisaalta ns. hurskaasti heränneiden (toinen uskonnollinen herätys) ja lakiheränneiden (ensimmäinen uskonnollinen herätys) ryhmät eivät ole identtiset. Tämä johtuu siitä, että osa liikkeen lakiheränneiksi tiedetyistä luetaan liikkeen arvostetuimpaan ydinjoukkoon, vaikka uskonnollinen kehitys onkin vielä keskeneräinen. Nämä ydinpiirin lakiheränneet ovat keskeisiä normaivaikkuttajia, puhujia tai rukoilijoita. He ovat yleensä kotoisin rukoilevaisesta kodista (rukoilevainen ominaisuusstatus) ja kokeneet ensimmäisen uskonnollisen herätyksen (ns. lakiheränneen suoritusstatus). Etnografinen jako laki- ja hurskaasti heränneisiin on liikkeen historiankin kannalta iäkäs: jo v. 1850 nakkilalainen rukoilevaisjohtaja Matti Paavola kirjoitti »evankeliumin kristitystä», jonka kristillisuus on »uskon kristillisyyttä», ja »lain kristitystä», jonka kristillisuus on »harjoituskristillisyyttä».⁸

Poliittisen ja uskonnollisen puheen universaalit

Poliittisella ja uskonnollisella puheella, kertomuksella, on joukko universaaleja piirteitä, joiden sisällä puheiden variaatiot, muuntelut ja vaihtelut selvimmän ilmenevät. Nämä piirteet ovat 1) puheen symmetria, 2) terminaaliset seikat eli puheen rajat, 3) toisto eli redundanssi, 4) rytmi ja intonaatio, 5) tylytely ja kontrastit sekä 6) symbolisaatio. Käsitellen näitä lyhyesti kohdittain.

(1) *Symmetria*. Ihmisten käsitys poliittisen ja uskonnollisen puheen sisällöstä, rakenteesta, ilmi- ja ulkoasusta, esim. pituudesta, on vaihdellut eri aikoina. Symmetrialla ymmärrän tässä muun muassa sitä, miten puhetta on eri aikoina ja yhteyksissä painotettu: milloin diskursusi on ollut rakenteeltaan alkupainoinen, milloin taas peräpainoinen; mihin kohtiin puheen huipukohdat eli kliimaksit on kulloinkin sijoitettu. Kliimaksien osuus suomalaisessa suostutteludiskurssissa oli erityisen olennainen vielä silloin, kun puheet olivat pitkiä ja monipolvisia: silloin, kun yhdessä saarnassa oli normin mukaan käytävä läpi koko luterilainen armonjärjestys eli *ordo salutis* (herätys, parannus, usko, uusisyntyminen, pyhitys, vanhurskauttaminen jne.), tai kun politiikan oli jokaisessa vaalipuheessaan

esitettävä koko ohjelmansa alusta loppuun. Silloin vaalitulaisuus saatettiin rakentaa pelkästään yhden poliitikon esittelyn ja manipulaation varaan. Nykyisin 1980-luvulla puheen symmetria on vaikeammin ja toisella tavalla hahmotettavissa, sillä sekä poliittiset että uskonnolliset puheet ovat enenevässä määrin lyhentyneet, rituaalistuneet, asiantuntijoistuneet ja julkistuneet ja tilanteet saaneet rituaalisen draaman luonteen, kuten edellä kävi ilmi. Nykyisen suostutteludiskurssin tutkijan ydinkysymyksiä — kuten prof. Pertti Pesonen taannoin esitti — onkin se, tappaako julkisuus politiikan kielen kokonaan. Sama koskee myös uskonnon kieltä. Tuleeko näistä suostuttelevista kielimuodoista vähitellen niin täydellisesti rituaalikieltä, että varsinaiset poliittiset ja uskonnolliset asiat: keskustelut ja informaatio, on vähitellen hoidettava muilla, kokonaan uusilla foorumeilla, kun poliittinen ja uskonnollinen rituaalidiskurssi ei enää kykene täyttämään esim. informatiivisia politiikan tai uskonnollisen vaikuttamisen funktioita. Puheiden lyheneminen puhuu osaltaan lisääntyneen rituaalistumisen puolesta. Puheiden kliimaksien tutkimuksessa sekä sanallinen esiintyminen ja äänenpainot että sanaton esiintyminen, varsinkin katseyhteyden ja ilmeiden tutkimus ovat miltei yhtä tärkeitä.

(2) *Terminaaliset piirteet*, poliittisen ja uskonnollisen puheen aloitukset ja lopetukset ovat suomalaisessa suostutteludiskurssissa selvästi merkityt, joskin aloitus- ja lopetustapojen variaatio on melkoinen.

Aloitustapa varmistaa onnistuneen siirtymisen puhetahtumasta toiseen. Tavallisimmat aloitustavat ovat *viittausaloitus*, *sitaatioaloitus*, *funktiointialoitus*, *minimointialoitus* sekä näiden erilaiset yhdistelmät. Puhuja viittaa aiemmin sattuneeseen tapahtumaan, ottaa lähtökohdaksi mieleen tulleen sitaatin. Hän voi myös selvittää kuulijoilleen alussa, miksi puhuu ja mikä puheen tarkoitus on. Ja vihdoin aloitus voi sisältää puhujaa itseään puhujan roolissa väheksyvän repliikin. *Fakta-* tai *fiktioaloitus* on myös mahdollinen, jolloin puhuja aloittaa suoraan jostakin yleisesti tiedetystä tositahtumasta tai uskomuksen tai »ikuisen ajatuksen» tyyppisestä perustelemattomasta fraasista.

Puheiden lopetukset eivät muodosta yhtä selkeitä ryhmiä kuin aloitukset, ja niiden erilaiset

variaatiot ja yhdistelmät ovat hyvin tavallisia. Yleisiä lopetustapoja ovat *kehotusformula* tai tätä pehmeämpi *toivomusformula*, *tilanneviittaus* + *sitaatioformula* sekä *ponsiformula*. Seuraavassa esimerkkejä aloituksista ja lopetuksista:

Poliittisen ja uskonnollisen diskurssin aloitus- ja lopetusformuloiden variaatiosta:

1. *Sitaatioaloitus*: Puhuja ottaa lähtökohdaksi edellisen puhujan käsittelemän asiasisällön tai lauseen, esim. edellä laulettu/veisattu laulun/virrensäkeistö; aloitus perustuu psykologiseen assosiaatioon tilannekonkreettissa.

Hyvät ystävät/ hyvät toverit// Englannin työväenpuolueen puoluejohtaja Neil Kinnock on todennut// »Mikään poliittinen liike ei voi uskotella itselleen, että se on saanut jumalilta oikeuden ikuisen elämään. - - -» (Sosiaalidemokraattisen puoluekokousjuhlan puhe 10. 6. 1984, Lahti, KS.)

Suo uutta uskallusta ja rauhaa luottamusta, on ensimmäinen virsi, jonka olen pikkupoikana oppinut, jonka äiti veisasi ja siinä on seuraavia sanoja: On laupeus sanomaton Hän Jeesus kun hoitanut on - - - (TRE-KPL-Y 8880, 4; körttiläinen mies, Lapua). (Siionin virret 1975, n:o 179.) Körttiseurat.

2. *Tilanneviittausaloitus*: aloitetaan viittamalla tilanteisiin seikkoihin, aikaan (esim. »tänä kesäiltana»), paikkaan (esim. »tässä Ylitornion pitäjässä»), kuulijoihin (esim. »näin runsaasti nuoria kokoontunut»). Tilanneviittaus on puhujan ja kuulijoiden suora yhteydenottoformula.

Hyvät tulevaisuuden taistelijat, te olette vietämässä Turussa tänä iltana aikaanne hyvän musiikin ja hyvän politiikan merkeissä (TKU 80/71 Kansallinen Kokoomus, IK).

Näitä puhujia on tänne tullu nyt jo useampia, mutta kyllä tässä pian niitä puheenvuorojakini alkaa, mutta se on tämmöstä alvuks tämmöstä vähän kankeeta tämä asia (TKU 69/263, litt. 6; rukoilevaisseurat).

3. *Funktiointialoitus*: puhuja selvittää, miksi puhuu, mikä on puheen tarkoitus ja minkä merkityksen hän katsoo puheellaan olevan

kuulijoihin/miksi häntä kannattaa kuunnella:

Hyvät ystävät, es em pee on ainoa todella inhimillinen puolue maassamme. Ideologinen perustamme rakentuu sille, että jokainen ihminen ja jokainen elämä on arvokas (TKU 80/82 SMP, VV).

Jolla yksinkertasel sanal/ ittiän ja toissi kehottelen (TKU 69/264, litt. 74; rukoilevaisseurat).

4. *Minimointialoitus*: sisältää puhujaa itseään puhujan roolissa väheksyvän suhtautumisen. Ei tavata poliittisissa puheissa: poliittinen puhuja ei voi väheksyä itseään ja kykyjään. Hänen on paremminkin vakuutettava kuulijoille pätevyytään, tehokkuuttaan ja aktiivisuuttaan puolueen ohjelman ja tarkoituksenmukaisten poliittisten ratkaisujen toteuttajana. Uskonnollisissa diskurssissa minimointialoitus luetaan ilmeisesti puhujalle myönteiseksi nöyryyden piirteeksi:

Mää ole kaikki huanomp ja kaikkien tyhmeimp täsä asias, ni älkä muult ny orottakko. Puhelkka te, ko lahja olet saanu. Muun täyty vaa sitä omalt kohraltan ajatel, et nyy olis aika minu ja meiän kaikkei pyhäi jälkki seurat - - - (TKU 71/9, litt. 18; rukoilevaisseurat).

Mää ajatteli, et jos tääl o jotta toissi semmosi, et olssi puhunu, mää olssi ollu vaiti + 15 minuutin puhe (TKU 68/343, litt. 432).

5. *Fakta- tai fiktioaloitus*: puhuja aloittaa suoraan jostakin yleisesti tiedetystä tositapahtumasta, poliittisesta tai uskonnollisesta tapahtumasta tai uskomuksen tai »ikuisen ajatuksen» tyyppisestä perustelemattomasta fraasista tai lauselmasta (esim. Hyvät ystävät, elämme vaarallisessa maailmassa tai Elämä on lyhyt).

Erilaiset aloitukset voivat esiintyä myös erilaisina yhdistelminä, esim. tilanneviittaus + funktiointialoitus, funktiointialoitus + sitaattialoitus.

Lopetusformulat eivät muodosta yhtä selkeää elementtivarიაატიoiden ryhmää kuin aloitusformulat. Pääasialliset, tähän mennessä poliittisista ja uskonnollisista puheista vastaan tulleet lopetustavat ovat:

1. *Tilanneviittaus + sitaattiformula*. Ks. aloitusformulat. Esiintyy erityisesti uskonnollisissa diskurssissa.

2. *Hortatiiviformula*: kuulijaa kehoitetaan ja kannustetaan toimimaan ja ajattelemaan puhujan edustaman ideologian mukaisesti. Sisältää useasti myös ns. paremman vaihtoehdon (esim. näkymän tulevaisuudesta tai toisesta elämästä). Hortatiivi voi esiintyä myös »pehmeämpänä» toivomustyyppisenä lopetuksena, esim. että ideologian tavoitteet toteutuisivat.

3. *Ponsiformula*: esiintyy erityisesti poliittisissä diskurssissa; se sisältää puheen johtopäätökset, tulokset ja tiukasti muotoillun kärjen esim. kohdittain esitettynä (a-b-c- - -, 1-2-3- - -).

(3) *Toisto* eli redundanssi kuuluu suomalaisessa suostutteludiskurssissa varsinkin puolustuskannalla olevan poliitikon puheeseen; epävarmuus omasta sanottavasta tai julkinen epäily tekevät heikolla itsetunnolla varustetun suostuttelijan puheen helposti tankkaavaksi, samaa asiaa ja sanoja toistelevaksi. Toistoa esiintyy yhtä hyvin sanallisessa kuin sanattomassa esiintymisessä. Sanallinen toisto voi olla luonteeltaan eksaktia tai muunneltua. Kriisi ja kilpailu terävöittävät helposti uskonnollista ja poliittista puhetta. Toiston lisääntyminen puheessa voi heijastaa esim. kilpailutilanteen äkillistä tiedostamista, esim. odottamaton henkilö tulee tilaisuuteen yllättäin kesken puheen. Toisaalta toisto voi vahvistaa viestin perillemenoaa. Toistohan on puhekielen piirre. Siksi tämä piirre poliittisessä tai uskonnollisessa puheessa on osoitus puheen spontaaniudesta ja puhekielenomaisuudesta. Eräissä uskonnollisissa liikkeissämme toisto on saarnassa jopa pakollinen elementti, sikäli että vasta kaksin- tai moninkertainen informaatio on kuulijoille informaatiota, yhdenkertainen informaatio sen sijaan nollainformaatiota. Tällä jopa mitataan saarnan yhteisöllinen hyväksyttävyys. Niinpä vieraan papin oikeappisesta laadittu, toisteeton saarna ei menekään perille: puhuja on »huono», koska hän ei ole tuntenut tärkeää perinteen tuottamisen sääntöä toistosta.

(4) Eri kulttuurien ja ihmisryhmien poliitikot ja saarnamiehet puhuvat yleensä (a) kulttuurilleen ja (b) puhujalle itselleen ominaisella *rytmillä, tauotuksella ja intonaatiolla*. Japanilaisen politikointitavan erottaa arabikollegan ja ame-

rikkalaisen politikointinormeista. Oklahomalaisen neekerisaarnaajan suostuttelun erottaa intialaisen Vedaa resitoivan papin tai suomalaisen maallikkosaarnaajan ja papin esityksestä. Kulttuurisen rytmin lisäksi kunkinaikaiset puheen kauneus-, tehokkuus- ja makunormit vaikuttavat suostuttelun luonteeseen. Yksilötasolla tunnistamme poliitikon ja saarnamiehen helposti hänen tyylistään, kertojanotteestaan, intonaatiostaan, assosiointitaipumuksestaan ja esiintymistavastaan. Niinpä saarnaaja tai poliitikko, joka pyrkii suggeroimaan, esiintyy yleensä joka kerran tavalla tai toisella suggeroivasti: Niilo Yli-Vainio -ilmiö on tästä hyvä esimerkki. Asiallisesti tai monotonisesti kertovan puheet ovat aina samaa tyyliä. Se joka puhuu eloisesti käsiäkin käyttäen, tekee sen yleensä esiintymisestä toiseen. Kokisimme aikamoisen hämmennyksen, jos heikosti assosioiva poliitikko tai saarnamies alkaisikin esiintyä vuolaan rönnyilevästi tai jos runsaasta toistosta tunnettu suostuttelija pitäisikin yllättäin puheen, jossa sanoisi asiansa vain yhden ainoan kerran. Nämä seikat ovat ilmeisesti kertojanpersoonallisuuden vaihtamattomia ominaisuuksia — tyypillisiä ja odotuksenmukaisia. Niistä poikkeaminen olisi normirikos, joka saattaisi tuottaa ankarankin yhteisöllisen rangaistuksen. Suostuttelija tuskin voi paljoa muuttaa persoonallista esiintymistapaansa — sen paremmin kuin kulttuuristakaan — leimautumatta imitaattoriksi, koomikoksi tai parodioijaksi. Suomalaisen puhekulttuurin normimuutokset ovat selvästi näkyvillä juuri uskottavan esiintymisen ja puhujan roolinoton alueella. Rituaalinen asiantuntijapuhunta vastaa nykyiseen puhujaihanteeseen; elävä, virtuoosimainen, ilmeikäs puhunta ja ennen kaikkea sisäsyntyinen puhujan roolinotto eivät tällä hetkellä kuulu suomalaiseen julkiseen ja muodolliseen puhetilanteeseen harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta. Palopuheita kuulee harvoin poliittisilla foorumeilla, vaikka nimitys kuuluu-kin olevan käytössä. Asiantuntijapuhunta edustaa aina myös *asiantuntijavaltaa*. Asiantuntijuuteen liittyy kielen valta. Asiantuntijan kielenkäyttö saattaa luoda turvallisuudentunteen, vaikka emme ymmärtäneetkään, mitä hän sanoo puhumattakaan siitä mitä tarkoitti.

Mistä sitten johtuu poliittisen ja uskonnollisen suostuttelun »nuotti»? Miksi nuotit voivat

mennä sekaisin, jos emme erota sanoja? Olisi tutkittava poliittisten ja uskonnollisten puheiden tilanteisia sävelkulkuja. Se saattaisi antaa paremman mahdollisuuden ymmärtää kielen valtaa käyttäviä johtajiamme ja sitä, mihin meitä kulloinkin johdetaan.

(5) Erilaiset *kontrasti-* eli *vastakohta-asetelmat* kuuluvat luontaisesti vallan kieleen. Ohjattaessaan parempaan vaihtoehtoon suostuttelijan on aina pidettävä esillä huonompaa vaihtoehtoa l. nykyhetken tilannetta, jonka jälkeen hän voi vasta tarjoilla omaansa ja parempaa. Kaikki suomalaiset valtapuolueet tarjoilevat nykyään suurta synteisiä, mutta puheet etenevät kuitenkin teesin ja antiteesin kautta: hyvän-huonon, oikean-väärän, onnen-onnettomuuden kautta.

(6) *Symbolisaatiolla* tarkoitan suostuttelussa ilmenevää käsitteiden moniarvoisuutta, polysemiaa, merkitysten vaihtelua ajan, paikan, puhujan, puolueen tai seurakunnan mukaan. Sekä poliittisen että uskonnollisen kielen käyttö merkitsee tiettyjen keskeiskäsitteiden käyttämistä arvona. Tästä oli aiemmin jo puhetta. Keskeiskäsitteiden tiukka analyysi auttaa meitä ymmärtämään poliittisten ja uskonnollisten puheiden verbaalisia sidoksia ja ennen kaikkea sitä, mihin vastaanottajaa noilla sidoksilla johdetaan. Millaisia ihmisiä me itse olemme eläessämme tämän kielimuodon armoilla ja millaisia ajattelun malleja vihdoinkin siirrämme tulevalle sukupolvelle? Kysymys ei ole vähäinen: se koskee jokaista.

Valta ja todellisuus

Politiikan ja uskonnon *sanallinen* todellisuus paljastuu aineiston valossa vallankäytön lähtökohdaksi ja avaimeksi, jonka lukkoa ei ole helppo löytää ilman erityistä valppautta. Ja jos löytäisikin, nousee vääjäämätön kysymys: mitä sitten voisi tehdä? Suostutteleviin puheisiin liittyy nimittäin se kipeä vallan kielen pulma, joka on tavattavissa myös asevarustelukielestä, sotaan ja rauhaan liittyvästä kielestä, ulkopoliittikan kielestä: todellisten ongelmien ja objektiivisen maailman todellisuuden peittelemisen epäkieleksi, uskokieleksi. Se on vallankäytön ja hallinnan kielen pelottavin, ihmiskunnan turruttavin ase. Ydinkysymyksen pitäisi tänä päivänä

olla, millaista todellisuutta suostutteleva kielenkäyttö propagoi. Meillä ei ole enää köyhiä, vaan *matalapalkkaisia, matalapalkkataso, ei maanpuolustusta, vaan turvallisuuspolitiikka, ei työttömiä, vaan työrajoitteisia ja ongelmatyöläisiä, ei mielisairaaloita, vaan psykiatrisia osastoja, ei sairaaloita, vaan terveyskeskuksia, ei vaivaistaloja eikä vanhainkoteja, vaan senioritaloja, ei kasveja ja eläimiä, vaan geneettiset luonnonvarat, ei kuolleita ja haavoittuneita, vaan uhrit. Ympäristöministeriötä ei ristitty saasteministeriöksi, koska puolustusministeriökään ei ole sotaministeriö eikä valtiovarainministeriö ole velkaministeriö. Kehitysmaapolitiikan sijasta puhutaan kehitys yhteistyöpolitiikasta ja neutronipommin sijasta sanotaan tehostetun säteilyn ase. Ja tietenkin uljaat ohjukset ovat saaneet nimensä mytologisen folkloren piiristä, esim. Poseidon, Titan, Afrodite. Mieluummin eliminoidaan, ehkäistään, ohjataan, hoidetaan kuin tapetaan, surmataaan, hävitetään, pakotetaan, tyrmätään, alistetaan.*

Nämä ja lukemattomat muut esimerkit osoittavat, että meitä ympäröi näkymättömin sitein *eufemistinen uuskieli*, jota hallitsijamme ja valtiamme käyttävät tehokkaasti niin Suomessa kuin koko maailmassa ja tuodittavat meidät ennennäkemättömään kuvitteelliseen turvallisuudentunteeseen. Kieli tekee tänä päivänä köyhyyden, sairauden, työttömyyden, alkoholismin, sodan, asevarustelun ja luonnon saastumisen välttämättömäksi ja normaalksi. Tämä kieli ympäröi meitä ilman tavoin: hengitämme sitä joka päivä ja pidämme sitä luonnollisena. Elämme jo Orwellin utopian *iloleirillä* (lue *kestitysleirillä*).

Suomalainen suostutteleukieli 1970–80-luvulla kertoo objektiivisen todellisuuden vastaisesti turvallisuudesta, maailmanjärjestyksen periaatteellisesta pysyvyydestä, jopa ikuisuudesta ja todellisten ongelmien sallittavuudesta. Tämän se saa aikaan mm. puheen symmetrisin asette-luin, tilanteeseen sopivien terminaalisten piirteiden valinnoin, toiston, rytmin, tyylittelyn, kontrastien ja symbolisaation onnistuneella käytöllä. Koska objektiivisen maailman todellisuus ja verbaalinen todellisuus on rituaalistettu pitkälle turvallisuuskoodiksi, ei kuulijallakaan ole paljoa mahdollisuuksia »oikeiden» johtopäätösten tekoon ja uuskielen takaisten reali-

teettien ymmärtämiseen omassa havaintomaailmassaan.

Mutta on syytä muistaa myös, että vallan kielen sitoumukset eivät milloinkaan koske vain yhtä yksittäistä kieltä tai kansakuntaa. Kansallisesti erityisessä vastuussa ovat kielenhuoltajat ja kielitoimistot, jotka hyväksyvät tai hylkäävät uuden käänöslainan tai kielen vastineen taustasitoumuksineen, mikä sitoumus saattaa olla jo itse alkuperäisessä kielessä. Kielen vallan Damokleen miekan kaltaisesta merkityksestä on kansainvälisessä maailmanyhteisössä useita lähiajankin esimerkkejä. Pienemmissäkään piireissä tämän vallan merkitystä ei tunnuta tajuttavan, olipa kyse sitten toimistojaan pyörittävistä puoluetyöläisistä ja poliitikoista tai seurakuntiaan hoitavista papeista. Kumpaisessakin viestinnän päämäärä näet määrää vallan kielen luonteen suurelta osin, mutta se on kätkeyty muotoon, joka lajittelee ajattelumme koneen tavoin objektiivisen todellisuuden vastaisesti. Uuskieli jopa ohjelmoi meitä. Sanan mahdin kauaskantoisin vaikutus piileekin siinä, että sanat eivät vaikuta meihin ja maailmaamme ainoastaan tilapäisesti, vaan ne muuttavat meitä, sopeuttavat maailmaan tai ovat sopeuttamatta.

Vallan kielen sitoumusten ja vaikutusten tutkimusta olisi tehtävä sekä mikrotutkimuksena puhujan ja kuulijan tilannesidonnaisen vuorovaikutuksen kannalta että makrotutkimuksena kansallisen ja kansainvälisen kulttuurin vuorovaikutusjärjestelmän parissa.

Epilogi:

»Hyvät *ystävät, olemme* kokoontuneet tänne tänään kuulemaan hyvää sanomaa. Aika on kallis, niin kuin suuressa ohjelmakirjassammekin sanotaan. Meidän sanomamme on, kuten meistä useimmat jo ennestään tietävät, paras mahdollinen. Meidän joukossamme on siksi hyvä elää. *Ystäväni, sinä*, joka et ole vielä tehnyt ratkaisuaasi, ajattele tarkoin, mikä sinulle tänään on hyväksi.

Me uskomme, että yhdessä pääsemme päämääräämme ja tulemme saamaan onnellisen elämän ja tulevaisuuden. Mutta vihollinen käy kimppuun saalistaakseen, repiäkseen ja varastaakseen sen, mitä on rakennettu. Jos et nyt tee

ratkaisuasi, me emme voi olla rakentamassa tulevaisuutta sille perustalle, jonka esimerkilliset ystävämme ja esi-isämme ovat meille uhrautuvalla työllään tehneet mahdolliseksi. Rangaistus on suuri, mutta vielä ehtii.

Ystävät, kulkekaamme yksimielisesti puhtain sydämin tietämme kohti parempaa tulevaisuutta ja uutta elämää.»

VIITTEET

¹ 250 nauhatuntia Lounais-Suomen 10 pitäjstä yhteensä 45 rukoilevaisseurat, jossa esiintyy 182 puhujaa (näistä 80 pappia, 102 maallikkoa; 161 miestä, 21 naista). Tarkemmin Suojanen 1979, 108—109. Aineisto on Turun yliopiston Kulttuurin tutkimuksen laitoksen folkloristiikan ja uskontotieteen äänitearkistossa (= TKU).

² Uskonnollisen kielen itse havainnoitua ja äänitettyä tilanneaineistoa 90 eri tilaisuudesta eri puolilta Suomea evankelisluterilaisen kirkon herätysliikkeiden parista. Tarkemmin Suojanen 1984, 37—41 (arkisto TKU sekä Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen äänitearkisto = TRA-KPL-Y).

³ Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen Tampereetta koskeva poliittisen perinteen nauha-aineisto (TRE-KPL-AK 500 nauhatuntia). 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun poliittisten tilaisuuksien, puoluekokousten yms. aineistoja, presidentinvaalit v. 1981. Aineisto on nauhoitettua tai videoitua. Näkökulmasta ks. Suojanen 1982, 167—234.

⁴ Kontekstisanakirja I—III, seurapuheita 1956—71, 1300 sivua. Tekijän hallussa sekä myös Turun yliopiston suomen kielen laitoksen äänitearkistossa.

⁵ Testitulokset tekijän hallussa. Osa niistä tulostettu suhteessa saarnaajien puheisiin teoksessa Suojanen 1978, erit. 36—130.

⁶ Viittaan *kinesiikan, proksemiikan ja kronemiikan* tutkimusalueisiin. Runsaasta kirjallisuudesta ks. esim. Harrison 1973, 93—115; myös Mehrabian 1981, Argyle 1975, Suojanen 1983, 63—82.

⁷ Prof. Pertti Pesosen esitelmä poliittisesta kielestä Nykysuomen seuran yleisöluentotilaisuudessa kl. 1983.

⁸ Matti Paavolan kirjalliset muistiinpanot säilytteillä Jyväskylän lyseon arkistossa.

LÄHTEET

- Argyle, Michael: *Bodily Communication*. Methuen & Co Ltd. London 1975.
- Bauer, Raymond A.: Problems of Perception and the Relations between the United States and the Soviet Union. — *Journal of Conflict Resolution* 5, 1961, 223—229.
- Bergström, Matti: Jussi Aromäen haastattelu Matti Bergströmistä: Aromäki, Jussi, Murtuvatko aivot. *Helsingin Sanomien Orwell-liite* 31. 12. 1983, 26.
- Bloch, Maurice: Introduction. — *Political Language and Oratory in Traditional Society*, ed. Maurice Bloch. Academic Press. London 1975.

- Burke, Kenneth: *A Rhetoric of Motives*. University of California Press. Berkeley 1969.
- Burke, Kenneth: *The Rhetoric of Religion*. Studies in Logology. University of California Press. Berkeley 1970.
- Crystal, David: Nonsegmental Phonology in Religious Modalities. — *Language in Religious Practice*, ed. W. J. Samarin. Series in Sociolinguistics. Newbury House Publishers, Inc. U.S.A. 1976.
- Festinger, Leon: *A Theory of Cognitive Dissonance*. Evanston, Ill.: Row, Peterson 1957.
- Graber, Doris A.: *Verbal Behavior and Politics*. University of Illinois Press. U.S.A. 1976.
- Gregor, A. James: *An Introduction to Metapolitics*. Free Press. New York 1971.
- Harrison, Randall P.: Nonverbal Communication. — *Handbook of Communication*, ed. Ithiel de Sola Pool & al. Rand McNally College Publishing Company. Chicago 1973, 93—115.
- Hertzler, Joyce O.: *A Sociology of Language*. Random House. New York 1965.
- Izutsu, Toshiki: *Language and Magic*. Institute of Philological Studies. Tokyo 1956.
- Kuusi, Matti: Itsenäisyyspäivä. — *Juhlakirja*. Suomalaiset merkipäivät, toim. Urpo Vento. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1979, 184—191.
- Lampinen, Tapio: *Seurakuntasaarnan sisältö*. Assosiatiiiviseen sisällönertittelyyn perustuva tutkimus päiväjumalanpalvelussaarnejen sanomajärjestelmän sulkeutuneisuudesta ja avoimuudesta. Kirjapaja. Hämeenlinna 1983.
- Leino, Pentti: Näkökulmia kertomusten tutkimukseen. — *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja* 35, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1983, 7—18.
- Malinowski, Bronislaw: *The Language of Magic*. — *The Importance of Language*, ed. Max Black. Englewood Cliffs, N. J., Prentice-Hall. London 1962.
- Mehrabian, Albert: *Silent Messages: Implicit Communication of Emotions and Attitudes*. Second edition. Wadsworth Publishing Company, Belmont. California 1981.
- Oksanen, Matti: *Televisiovaalit 1983*. Television ja radion vaalikeskustelut sekä niiden vaikutus eduskuntavaaleissa 1983. Oy Yleisradion suunnittelu- ja tutkimusosaston julkaisu, sarja B 10. Helsinki 1983.
- Räsänen, Leena: *Uskonto yhteisöjen jakajana*. Helsingin yliopiston käsikirjoite. Helsinki 1974.
- Samarin, W. J.: *The Language of Religion*. — *Language in Religious Practice*, ed. William J. Samarin. Series in Sociolinguistics. Newbury House Publishers, Inc. U.S.A. 1976.
- Schank, R. C.: *Language and Memory*. — *Cognitive Science* 4, 1980, 243—284.
- Schank, R. C. & Abelson, R. P.: *Scripts, Plans, Goals and Understanding*. An Inquiry into Human Knowledge Structures. Lawrence Erlbaum Ass. New Jersey 1977.
- Suojanen, Päivikki: *Saarna, saarnaaja, tilanne*. Summary: The Spontaneous Sermon: Its Production and Context. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 343. Helsinki 1978.
- Suojanen, Päivikki: *Veisuuaktien antropologiaa*. — *Sananjalka* 21. Turku 1979, 97—128.

- Suojanen, Päivikki: Sosiolingvistiikan antropologiset ulottuvuudet ja käyttö kulttuurin tutkimuksessa. — *Sosiolingvistiikan näkymiä*, toim. M. K. Suojanen ja Päivikki Suojanen. Gaudeamus. Helsinki 1982, 167—234.
- Suojanen, Päivikki: Sanaton viestintä kulttuuriantropologisenä ongelmana. — *Sananjalka* 25. Turku 1983, 63—82.
- Suojanen, Päivikki: *Finnish Folk Hymn Singing*. Study in Music Anthropology. University of Tampere Institute for Folk Tradition Publications 11, series Culture and Language 3. Tampere 1984.
- Tambiah, S. J.: The Magical Power of Words. — *Man*. The Journal of the Royal Anthropological Institute vol. 3, 1968, 175—208.
- TKU = Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen folkloristiikan ja uskontotieteen äänitearkisto. Turku.
- TRE-KPL-AK, TRE-KPL-Y = Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen äänitearkisto/Ala-Könnin kokoelmat (= AK)/ muut kokoelmat (= Y).

Lyhenteet:

- EurJ = Eurajoki
KoK. = Kansallinen Kokoomus
litt. = litteraatio
SKL = Suomen Kristillinen Liitto
SKDL = Suomen Kansan Demokraattinen Liitto
SMP = Suomen Maaseudun Puolue